

ZOLA DOSYASI

DOSSIER ZOLA

PLASSANS'DA HIRS, İKTİDAR, CİNNET*

Gül Tekay BAYSAN**

AMBITION, POUVOIR, FOLIE À PLASSANS

Cet article aborde *La Conquête de Plassans* de Zola (1874), quatrième volume des *Rougon-Macquart*. De nos jours, moins connu que beaucoup d'autres romans du cycle, le livre fut l'objet d'éloges de grands auteurs de l'époque. Il raconte la tragédie d'un couple dans le contexte de la possession d'une maison et d'une ville par un prêtre qui n'est qu'un agent du gouvernement de Napoléon III. Il s'agit de *l'histoire naturelle et sociale d'une famille*, et de l'histoire politique de la France *sous le second Empire*. Le roman se repose, d'une part, sur les thèses de l'hérédité naturelle, et analyse, d'autre part, la structure politico-historique de la France des années suivant le coup d'État. La folie se présente comme une synthèse du contexte historique et de la tendance innée des époux à des pathologies psychiatriques. Zola brosse la rivalité et la collaboration entre les classes dirigeantes, des intrigues combinées et des tourments infligés au nom du pouvoir. Il dénonce la corruption sociale comme source et fruit indispensables de la politique de l'époque. Si les protagonistes, un couple de deux cousins, sont enclins à des troubles mentaux, ce qui provoque la folie, c'est le contexte social qui aboutit à la perte du contrôle de l'espace qui était le leur. Zola y aborde l'histoire sociale d'une optique dynamique, tout en soulignant les rapports dialectiques entre l'homme malade et la société malade. Il dénonce les liens entre la religion et la politique et étudie la notion de morale chez les classes dirigeantes ainsi que chez le peuple. Il faut aussi noter le style de Zola qui est à la fois pathétique et satirique et la richesse de ses images créées d'un bout à l'autre de l'histoire. Par conséquent, c'est un roman à lire et relire pour commémorer la mémoire d'Émile Zola au 120e anniversaire de sa disparition.

Mots-clés: *coup d'État, religion et pouvoir, ambition, roman expérimental, hérédité et milieu, espace, pathologie mentale, pathologie sociale*

AMBITION, POWER, LUNACY IN PLASSANS

This article studies *La Conquête de Plassans* (*The Conquest of Plassans*) of Émile Zola (1874), fourth volume of the *Rougon-Macquart* series. Less known today compared to many other novels of the series, the book was once praised by great authors of the epoch. It is the tragedy of a married couple in the context of the capture of a house and a city by a catholic priest who is an undercover agent of the government of the Emperor Napoleon III. The book is about the *natural and social history of a family*, and the French political history *under the second empire*, thus it is based both on natural heredity theory and the politico-historical structure of the coup d'Etat period. As to the lunacy, it is observed as a synthesis of the historical context and the couple's innate tendency toward psychiatric disorders. Zola portrays the rivalry and collaboration between ruling classes, conspiracies and torments caused for the sake of power. He denounces social corruption both as indispensable cause and effect of the political corruption of the period. Though the protagonists are prone to mental disorders due to the genes inherited from their common grandmother, it is the social context ending in the loss of control on their own space which provokes the lunacy. The author treats social history through a dynamic perspective and highlights the dialectical connexions

* Geliş tarihi: 22.11.2021 – Kabul tarihi: 15.02.2022

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, gbaysan@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0610-8453

between human and social pathologies. He divulges the relations between religion and politics and approaches the notion of morality of the ruling classes as well as the common people. The style of Zola, alternating between the pathetic and the satiric, as well as the richness of the images are remarkable. Consequently, this is a novel to be read and re-read to commemorate Émile Zola on the 120th anniversary of his passing.

Keywords: *coup d'Etat, religion and power, ambition, experimental novel, heredity and milieu, space, mental pathology, social pathology*

Giriş

Rougon-Macquartlar, İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi'nin dördüncü cildi olan *Plassans Papazı*, dizideki diğer birçok roman kadar tanınmıyor. Ancak, Zola'nın çağdaşları arasında bu romanı övgüye değer bulan önemli edebiyatçılar var. Flaubert, *Plassans Papazı*'nı "cesur kitap" olarak niteliyor. Turgenyev'e, Zola'ya, Charpentier'ye yazdığı mektuplarda, bu yapıta ilişkin duygularını "büyülenme" ve "vurulma" sözcükleriyle belirtiyor. (Baguley, 1980-81 : 80). İyi arkadaş olmalarına karşın, Flaubert'in, genç dostunun edebiyat savlarına karşı çıktığı biliniyor. Ancak, bu kitaptan sonra biçemi, önsözleri, bilimsel savları, "izm"leri dahil, Zola'nın beğenmediği yönlerini "affedecektir" (Brown, 1997: 285). Mallarmé, "ustalara yaraşır güzellikteki" romandan övgüyle söz ediyor. (Baguley, 1980-1981 : 80). Ozanın Zola'ya duyduğu hayranlığı bilenler için bu şaşırtıcı değil. Ancak, Anatole France'ın *Çağdaş Romancılar* adlı yazı dizisinde *Plassans Papazı* hakkındaki olumlu görüşleri dikkate değer. France, Zola'nın "hırslı bir papazı" ele aldığı bu romanın "benzersiz bir gözlem değeri" taşıdığını, yapıttaki her şeyin kuşku götürmez bir biçimde gerçeğe benzediğini belirtiyor. (1877). France'ın o tarihte bir Zola hayranı olmadığını¹ ve bu yazısında bazı yönlerini beğenmekle birlikte, yazarı kıyasıya eleştirdiğini, o güne dek yayımlanmış yedi *Rougon-Macquart* romanı içinde yalnızca *Meyhane (L'Assommoir)* ve *Plassans Papazı*'ndan övgüyle söz ettiğini belirtmekte yarar var.

Dilimize ilk kez Hamdi Varoğlu'nun *Plassans Papazı* (1942) olarak kazandırdığı *La Conquête de Plassans*, Plassans'ın fethi anlamına gelir. Kitap, III. Napolyon hükümetinin görevlendirdiği bir papazın kurgusal Plassans kentini ele geçişi, bir ailenin trajedisi çerçevesinde öyküler. Roman, *bir ailenin doğal ve toplumsal tarihini* içerdiğinden, *İkinci İmparatorluk döneminin* siyasal tarihini ele alır. Cinnet, bu kurgusal çevreyle bazı aile bireylerinin doğuştan gelen yatkınlığının bir bireşimi olarak ortaya çıkar.

Papazdan önce

Roman, dizinin ilk yapıtıyla olan ilişkisi bakımından diğerlerine göre ayrıcalıklı bir yere sahip. Anlaşılması ve irdelenmesi, başta *La Fortune des Rougon (Rougonlar'ın Yükselişi)* olmak üzere, ailenin Rougon koluyla bağlantılı birkaç kitabı anımsamayı gerektirebilir.

Rougon - Macquart Ailesi, bir büyükannenin soyundan gelen iki koldan oluşur. Bağ bahçe sahibi, varlıklı bir ailenin biraz tuhaf olan kızı Adélaïde Fouque², ana babasını genç yaşta yitirdikten sonra yanında bahçıvan olarak çalışan Rougon'la evlenir. Oğlu Pierre'in doğumundan sonra dul kalan Adélaïde'in, kaçakçı sevgilisi Macquart'dan iki gayrimeşru çocuğu olur. Pierre, annesinin evlilik dışı ilişkisinden olan kardeşlerini

kıskanır; onları, kendinin olması gerekenlere ortak olan yabancılar olarak görür. Antoine ve Ursule'ün babaları Macquart'ı jandarmalar öldürür. Pierre, dengesini yitiren annesinin evine el koyar. Ursule, eşi Mouret'yle Marsilya'ya yerleşir. Çiftin ölümü üzerine büyük oğulları François Mouret Plassans'a gider; dayısı Rougon'un dükkânında çalışırken onun kızı Marthe'la evlenir. Kardeşi Silvère'i anneanneleri Adélaïde³ büyütür. 1851 darbesine direnen cumhuriyetçilerin yanında çarpışan Silvère öldürülünce, Adélaïde aklını tümünden yitirir. Les Tulettes'teki akıl hastanesine yerleştirilir.

Aslında kentin ilk fatihleri, Pierre Rougon ve karısı Félicité'dir. (Hemmings, 1969 : 29). Marquis de Carnavant⁴, karı-kocaya 1848 devrimi sonrası Plassans'da oluşan muhafazakâr cephe taraftarlarını evlerinde ağırlamalarını salık verince, kralcılar, Bonapartistler, papazlar, her klikten gerici, Félicité'nin sarı salonunda bir araya gelmeye başlarlar. Başlarda kraldan çok kralcıyken, Paris'te yaşayan oğulları Eugène'den Bonapartist darbenin geleceğini öğrenerek stratejik bir kararla yön değiştirirler. Böylece sınıf atlar, Plassans'ın ileri gelenleri arasına girerler.

Rougonlar, Bonapartist olmakla birlikte, evlerinde iki görüşten kent egemenlerini ağırlamayı sürdürürler. Félicité'nin konuklarından ikisinin yaptığı dedikodu, *Plassans Papazı* okuruna darbeye yükselen ailenin kirli geçmişini anlatır. Biri, Rougonlar'ın eski evlerinden, “üstünde sinek pislikleri” olan avizesi, “eski püskü halıları”, “topal ayaklı koltuklarıyla”, “acıacak haldeki” “sarı salondan” söz eder. Şimdiki evlerinin “yeşil salonunu” “kentin en güzel salonu” olarak niteleyen bir başkası, “bayağı hırsızlık yapmış olmalı” der. (Zola, 1879 : 69-71).

Yükselmek için her yolu doğru bulan karı-kocanın beş çocuğundan üçü onların yolundan gider. Eugène, bakan ve İmparator danışmanı olarak sivrilir. *Son Excellence Eugène Rougon (Ekselansları Eugène Rougon)*, şatafatlı saray yaşamını, Paris'in politik iklimini, Eugène'e baskı yapan çıkar çevrelerini, kısacası iktidar sorunsalını gözler önüne serer. *La Curée (Tazı Payı)*, Aristide Rougon'un (Saccard) yükselişini ve yoz yaşamını anlatır. Aristide, kardeşi Sidonie'nin önerisiyle para karşılığı Renée'yle evlenmeyi kabul eder. Bu ahlaksız teklif yapıldığında, Aristide'in karısı yan odada can çekişmektedir; nasıl olsa birkaç saat sonra ölecektir. Saccard, bayındırlık ve kentsel dönüşüm çalışmaları sırasında servetine servet katar.

Plassans'da bir güzel ev

Roman, Rougon çiftinin ahlaksız yükselme ilkelerini benimsememiş iki çocuğundan biri olan Marthe'la, eşi ve yarı kuzeni olan François Mouret'nin trajik öyküsü üzerine kurgulanır. Marthe'in, ailenin ve dönemin değerlerini benimsemekten öte, bunların ayırında bile olmadığını belirtmekte yarar var. Kadın, kendi dünyasında kendince mutlu sayılabilecek, tekdüze bir yaşam sürerken, Plassans'ın fethinde bir araç olarak kullanılacaktır.

Mouret'nin kayınpederi ve kayıinvalidesiyle arası bozuktur. Rougonlar Mouret'nin servetini kıskanırlar. Sivri dilli damadının, “Ben paramı çalışarak kazandım” (1879 : 51) diyerek onların kirli geçmişlerini ima etmesi, Félicité Rougon'u çileden çıkarır. Üstelik Mouret, cumhuriyetçilerle kralcıların dayanışmalarını sağlayarak, bir aristokrati milletvekili seçtirmiştir. Böylece, hem darbe hükümetinin Plassans'ı tam olarak ele

geçirmesini önlemiş, hem de Rougonlar'ın siyasette uğradıkları yenilgiden büyük zevk almıştır.

Üç çocuklu Mouret ailesi, dingin, tekdüze bir yaşam sürmektedir. Yıllarca Marsilya'da ticaretle uğraştıktan sonra, memleketleri Plassans'a yerleşmişlerdir. Bahçesinde meyve sebze yetiştirdikleri evleri onların cennetidir. Kırk yaşına yaklaşan Marthe Mouret, gün boyu el işleriyle uğraşır; evden çıkmadan, biraz hüzünlü ama mutlu sayılacak bir yaşam sürer. Bunun bir nedeni zihinsel gelişimini tamamlayamamış kızları Désirée'yi dizinin dibinden ayırmak istememesidir. Biri ağırbaşlı ve çalışkan, diğeri deli dolu ve haylaz iki delikanlı, Serge ve Octave, evin neşe kaynağıdır. Kırk yaşındaki François Mouret, şarap ve zeytinyağı ticaretinden elde ederek biriktirdiği paradan iyi bir rant elde etmesine karşın, bazı ufak tefek işleri sürdürür. Küçük burjuvalar arasında olduğu kadar, işçi mahallelerinde ve alışveriş yaptığı çevre köylerde sevilen bir adamdır. Çalışkan, evine bağlı, titiz, yeterince varlıklı olmasına karşın tutumlu bir aile babasıdır. Bahçesine olan düşkünlüğü, meyve sebze yetiştirmesi, hem çalışkanlığı hem de tutumluluğuyla açıklanabilir. Mouret, aradığı düzeni bulamazsa söylenen, sivri diliyle, alaylarıyla çevresindekilere sataşan, biraz huysuz bir adamdır. Dağınıklığa, pisliğe katlanamaz; bir yandan homurdanırken, bir yandan ortalığı toparlar. Mouret'nin her şeyin yerli yerinde olmasını bu kadar dert etmesinin, bunu sağlamak için neredeyse baskıcı bir tutum izlemesinin, daha ilk sayfalarda Zola'nın onun bu özelliğinin üzerinde durmasının, “anamlı” olduğu vurgulanıyor. (Fernandez-Zoïla, 1984 : 51)

Ev, iki muhafazakâr kampı temsil eden iki önemli konutun arasında yer alır. Bonapartistlerin uğrak yeri olan kaymakam Péqueur des Saulaies'nin ve kralcılarının gelip gittiği M. de Rastoil'in bahçelerinin rahatça izlenebileceği bir konumdadır. Evin bu jeostratejik değeri, olay örgüsünün en önemli bileşenlerinden biri. Biraz da bu yüzden, bu iki konutun bulunduğu çıkmaz sokağa açılan arka kapı, sımsıkı kapatılmıştır. Böylece Mouretler'in cennetine yabancı bir ayak basmayacaktır.

Zola, romanın ilk sayfalarında bu cennetin resmini çizerken, Mouret ailesinin bireyleri birer ikişer görünmeye başlarlar. Tatlı bir güz güneşinin aydınlattığı terasta, eliyle uğraşan Marthe'ı, yanbaşımda kızını, ardından okuldan dönen Octave ve Serge'ı tanıyoruz. Anneyle çocuklar arasındaki sevgi bağını duyumsatan imgelerin ardından, söylenip homurdanan, ama çocuklarının kusurlarını çabuk bağışlayan, onlara ilgi ve sevgi gösteren baba Mouret'yle karşılaşırız. Evin bir diğer bireyi aşçı/hizmetçi Rose. Patronuna çekinmeden meydan okuduğu, bu tavrının kimseyi rahatsız etmediği anlaşılıyor. Burada, ileride olacaklarla ilgili ipuçları da yer alıyor. Octave'in derslerindeki başarısızlığı, karı koca arasındaki tutkunun sönmüş olması, kadın erkek ilişkileri bakımından ataerkil eşitsizlik yasalarının hüküm sürmesi, karı kocanın Kiliseyle hiçbir ilişkilerinin olmamasına karşın, rahip Bourette'in ev halkı üzerinde belli bir etkisinin olması gibi. Bu adın, daha ilk sayfalarda, birbiriyle ilgisiz gibi görünen iki olayda art arda geçmesi, bir kurgu ustalığı, ailenin yaşayacaklarıyla ilgili bir ipucu gibi görünüyor. Serge, Bourette'in ona verdiği dinsel içerikli bir kitabı elinden düşürmemekte; kendisini Volteryen olarak niteleyen Mouret, Bourette'in aracılığına güvenerek ikinci kattaki odayı bir rahibe kiralamaktan çekinmemektedir. Marthe, evinde kiracı istemez, özellikle de bir rahibi. Karısına, “kara küppelileri” kendisinin de sevmediğini söylese de, itirazlarına kulak asmaz (1879 : 6); Bourette'e söz vermiştir bir kez. Karısının istemediğini bile bile

bu kararı tek başına almıştır. Kararında direktmesinin nedeni, işe yaramadığını düşündüğü bir alandan ekonomik yarar sağlamak gerektiğini düşündüren rantiyeye zihniyeti olmalı.

Uysal bir kadın olan Marthe, gözyaşlarını tutmaya çalışarak çevresini seyreder. Uzam ve ortam, biraz hüznü de olsa dingin ve mutlu bir yaşamı yansıtır. Çocuklar, bu mutlu ev, günbatımının bahçedeki yansımaları, gölgelerin biraz koyulaşmasıyla oluşan tatlı hüznü... Yemek odasına girdiğinde, batmakta olan güneşin camdan giren ışığının masa örtüsünde, porselenlerde, maşrapalarda oluşturduğu “neşeli” parıltı, odanın ılıklığı, dinginliği, pencereden görünen yeşillik Marthe’ı yatıştırılmıştır. (1879 : 9) Ancak bu mutluluk ansızın kesilecektir. Daha çorbalarını içmeden, rahiple annesinin geldiğini öğrenirler.

Romanda, rahiplerin sevilmediğini anlatan bir söylem birkaç kez yinelenir. Mouret, karısını “papazların uğursuzluk getireceğine” inanmakla suçlar. (1879 : 8). Macquart, Mouret’yi, “cüppenin uğur getirmeyeceği” konusunda uyarır. (1879 : 58). Faujas’nın Mouretler’deki ilk akşamına ait bir imge, bunu doğrular gibi, evin kötü yazgısını âdeta haber verir. “Rahibin uzun, kara gölgesi, beyaz badanalı şen duvarın üstüne bir yas lekesi gibi düşüyordu” (11). Mitterand⁵, “geleneklere”, “alışkanlıklara”, “inanca”, kısacası “bireysel ve ortak” olan “tüm yaşama biçimlerine” duyduğu merak nedeniyle Zola’yi etnolojiyle ilişkilendiriyor. (2020 : 159). Romanda bu halk inancının yinelenmesi, bu bağlamda değerlendirilebilir.

Keşif ve manevra

Rahip ve annesinin sandıklarının hafifliği, getirdikleri eşyanın azlığı, giysilerinin eskiliği, özellikle rahibin cüppesinin eprimiş kumaşı, yoksul olduklarını gösterir. Plassans’da oğlunun ele geçirmesi gereken ilk yerin bu ev olduğunun ayırıcılığı olan Madam Faujas, gelir gelmez, kiraladıkları odayı bile görmeden keşif çalışmalarına başlar. Dudaklarını sınıksız kapatarak sofrada ne var ne yoksa bir bir inceleyen, gözleriyle her şeyi yiyip yutan yaşlı kadının açgözlü bakışları, uzamdaki uyumu bozan, “yabancı, düşman, soyguncu” bakışlardır. (Baguley, 1981-82 : 85).

Rahip, odaya yerleşir yerleşmez kişilik özelliklerini gösterir. Pencereden gece karanlığında kenti seyrederken çizilen imgeler, güç peşinde olduğunu ortaya koyar : “Alaycı bir meydan okuma edasıyla kollarını uzatırken (...) - bu akşam yollarından geçerken bana gülen şu budalalara bak hele!” diye mırıldanır. (1879 : 23).

Ancak Zola, Faujas’nın haris ve kindar bir adam olduğunu başlangıçta yalnızca okurlara duyurur. Kurgusal kişileri henüz bunun ayırıcılığı değildirler. Kiracılar daha eve yerleşir yerleşmez pişmanlık duymaya başlayan Mouret içinse, Faujas tam bir bilmecedir. Sanki oldu bittiye getirip odayı kiraya veren kendisi değilmiş gibi karısına sitem eder. Sonra, Zola’nın sınıfsal niteliğini çok iyi çizdiği ekonomik olarak rasyonel davranma güdüsü ağır basar. Altı aylık kiranın peşin olarak ödenmesi Mouret’yi bir ölçüde rahatlatır. Yine de merakına engel olamaz. Kiracılar odalarına yerleşir yerleşmez onları anahtar deliğinden gözetleyen Rose’la, Marthe’in uyarılarına karşın, bir süre suç ortaklığı yapar. Bilgi toplayabilmek için hizmetçiden kiracının annesiyle yakınlık kurmasını ister. Bu, çok cahil bir kadın olan ve kendisine sürekli takıldığı için patronundan pek hoşlanmayan Rose’un, rahip ve annesine zamanla yakınlık duymasına yol açacaktır. Burada da sınıfsal

bir durum söz konusu. Faujas, birçok din adamı gibi köy kökenli, yoksul bir ailenin çocuğudur. Yaşlı Madam Faujas, ağır işleri kolaylıkla yapar; ilk akşam bulabildikleri tek yatağı oğluna bırakır; bir köşeye kıvrılıp uyur. Rose, kendisine daha fazla benzeyen, üstelik Tanrı'nın adamı olan Faujas'ı, dinsiz Mouret'den üstün bulacaktır.

Kuşkucu bir adam olan Mouret, gizemli kiracısını sürekli izler. Perdeleri sımsıkı çekilmiş pencerelerde kimseyi görememek, ardında hep “görünmez bir elin” (31) hareket ettiğini bilmek, onu deli eder. Bir kez sokakta onu uzaktan izlerken yakalanır. Bunu fırsat bilen Faujas, tavanın bir köşesindeki sızıntıyı göstermek için onu odaya çağırır. Romandaki anlatı ustalığı, bu uzamın Mouret'nin algılarına uygun imgelerle betimlenmesini sağlıyor; kocaman, yüksek tavanlı, neredeyse bomboş bir odanın soğukluğunu ve renksizliğini yansıtıyor. Sahibine benzeyen, kişileştirilen bu odayı betimleyen imgeler, duyuları harekete geçiriyor. Ayak tabanına vuran soğuk, “çıplak ahşap”, “çıplak mermer”, “çıplak duvar”... Bu “gri çıplaklık” içinde göze çarpan tek renk, çarşıya gerilmiş “kara” bir İsa figürü. Kendine özgü bir ruhu, “özel bir kokusu” olan, tıpkı gizemli papaz gibi “dilsiz, soğuk, nazik, anlaşılamaz” bir oda. (38)

Faujas'nın, kolay kolay görünmeyen bir lekeyi, Mouret'yi odasına çağırarak için bahane ettiği anlaşılıyor. Mouret, meraklı olduğu kadar gevezedir de. Mesleği gereği insan psikolojisini bilen, karşısındakini konuşurma yeteneğine sahip olan rahip, sızıntının geldiği yeri göstermek için pencereyi açar. Buradan, iki kampın temsilcilerinin bahçeleri görülmektedir. Mouret, Faujas'ya bu evlerin konuklarını bir bir tanıtır; kentlin ileri gelenleriyle ve siyasal yapısıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar yapar. Plassans'da muhafazakârların egemen olduğu, kendisi, zanaatkâr arkadaşları ve işçi kesiminin cumhuriyetçi olduğu bilgisini verir. Mouret'nin anlatımı, romanın tarihsel - toplumsal çerçevesini oluşturan İkinci İmparatorluk rejimini kuran darbe üzerine sıcaklığına yazılan *Louis Napolyon'un 18 Brumaire'i* ile koşut bir saptama içeriyor. Fransa'da, birbirlerine rakip olsalar da sonuçta koalisyona giden egemenlere karşı, küçük burjuvalar ve işçiler arasında “sosyal demokrat” olarak adlandırılan bir işbirliği oluşturulmuştur. (Marx, 1900 : 201).

Geveze Mouret kiracının odasında keşif yapamamış, ava giderken avlanmıştır. Oysa rahip “planlarını gizleme yeteneğine” sahiptir; “son derece ketumdur”. (Voisin-Fougère, 1994 : 64). Faujas'nın keşif amaçlı ilk manevrası başarıyla sonuçlanmıştır. Manevra söz konusu olunca, birçok *Rougon-Macquart* okurunun aklına Félicité Rougon gelir. Madam Rougon, alışılmadık bir biçimde Mouretler'in evine uğrar. Kiracılarıyla tanışmak, onu davet etmek için yardımlarını ister. Mouret bu girişimi püskürtür; birçok şeyi bilemese de “dalavere alanı” (Voisin-Fougère, 1994 : 65) olarak nitelenebilecek yeşil salona kuşkuyla bakar. Sonunda Faujas, Bourette'in ısrarıyla bu davete katılır. Rougonlar'ın evine asla gitmeyen ancak kayıvalıdesinin bir dolap çevirdiğinden kuşkulanan, merakına yenik düşen Mouret, Marthe'ı o akşam annesine gönderir. Kuşkularında haklıdır ama bunu hiçbir zaman öğrenemeyecektir. Faujas ve Félicité, Paris'ten yönlendirilmektedirler. Faujas'nın salon adamı olmaması, giysilerine dikkat etmemesi, sevilmeyen kişilerin yanında görülmesi, bu ilk manevrayı başarısızlığa uğratar. Félicité, kızıyla Faujas'nın eve birlikte dönmelerini sağlar. Mouret, yanlış bir strateji izlemiş, dünyadan haberi olmayan karısından davetle ilgili hiçbir bilgi alamadığı gibi, onun rahiple yakınlık kurmasına yol açmıştır. Hata üstüne hata yaparak fetih sürecini kolaylaştırır.

Fetih ve bozgun

Mouret, Plassans'ın ileri gelenleri tarafından beğenilmediği için Félicité'nin salonuna uzun süre çağrılmayan Faujas'ya, Rougonlar'a inat arka çıkar. Saplantıları yüzünden rahibi kendi ailesinin içine sokar.

Madam Faujas, Mouret'nin zayıf yönünü saptamış, düşkün olduğu bir kâğıt oyununda onu sıklıkla yenip bazen de kendisini yenmesine izin vererek, her akşamı birlikte geçirmenin yolunu açmıştır. Annesi Mouret'yi oyalarken, rahip fetih manevralarını Marthe üzerinde uygular. Aylar boyunca kiracılar her akşamı Mouret çiftiyle geçirirler. Rahip, dindar olmadığını bildiği Marthe'ı kazanmanın en iyi yolunun, onun acıma duygusuna seslenmek olduğunu anlamıştır:

Marthe çok iyi kalpliydi; ufacık bir acı hikâyeyle gözlerine yaşlar doluyordu. Papaz, kadının merhametten titrediğini görmekten zevk alıyordu. Her akşam bir başka acıklı öyküsü vardı (...) açlıktan ölenler, sefaletin kötü yola ittiği zavallılar hakkında sarsıcı ayrıntılara giriyordu. Kadını böylece avucuna almıştı; artık ona istediği gibi biçim verebilirdi. (1879 : 98-99).

Faujas, dinsel konulara girmeden, Marthe'ı yavaş yavaş hayır işlerinde çalışmaya yönlendirir. Çocuk yaştaki bazı işçi kızlarının karıştığı bir seks skandalını duyması, Marthe'ı derinden üzer. Faujas'nın, çalışan annelerin kızlarını gün içinde oyalayacak bir merkez kurma girişimini heyecanla karşılar. Kendisi için evinden çıkmak, topluma karışmak çok zor olsa da, bu girişimde öncü görev üstlenir. Çelişkilerin adamı Mouret, onu sürekli yenen Madam Faujas'yla kâğıt oynamaktan, dolayısıyla ana oğlu ağırlamaktan vazgeçememekte, ancak karısının bu işlere kapılmasından duyduğu rahatsızlığı, rahipleri aşağılamak için kullanılan "takke" (100) sözcüğüyle belirtmektedir.

Kentin muhafazakâr kadınları bu işte görev almak için birbirleriyle yarışır. Félicité'nin yonttuğu Faujas, artık üstüne başına dikkat etmekte; ikna edici ses tonuyla kadınları etkilemektedir. Böylece günah çıkarmak isteyen yüksek sosyete kadınlarının gözdesi olmuştur.

Marthe gitgide evinden, çocuklarından kopar. Hayır işleri için koşuştururken bu gizemli dünyaya kapılmıştır. Mouret, bunun üzerine, liseyi bitiremeyen Octave'ı çalışmaya Marsilya'ya gönderir. Daha iyi bakılacağı için Désirée'yi köye, dadısının yanına yerleştirir. Faujas'nın etkisi altına giren Serge'in papaz okuluna gitme isteğine boyun eğer. Aile dağılmıştır.

Madam Faujas'nın oğlu için tehlike olarak gördüğü kızı Olympe ve damadı Trouche, ne yapıp edip Plassans'a gelirler. Rahibe yaranacağını sanan Marthe, kocasının karşı çıkmasına aldırmadan onları bir odaya yerleştirir.

Faujas'nın kadınları kazanmasıyla başlayan Plassans'ın fethi süreci, iyi ailelerin yoldan çıkan oğulları için bir gençlik merkezi açmasıyla sürer. Gençlere tatlı tatlı yaklaşmak, lokalde sigara ve bira içilmesine izin vermek, rahibin rahatlıkla yürüttüğü bir manevradır. Amaç, kralcılarla Bonapartistleri İmparatorluk ülkeleri şemsiyesi altında birleştirmektir. Egemenlerin ruhban sınıfla olan işbirliği tarih boyunca yinelenen bir olgu. 1851 darbesini izleyen dönemde de, rahip egemenliği, ülke yönetiminde başvurulan ilkeler arasındadır. (Marx, 1900 : 355). Ancak, rahibin bir gizli gündemi vardır : Kilisede yükselmek. Arkasında iktidarın gücü olduğunu belirtip piskoposu tehdit ederek Saint-

Saturnin Kilisesi Papazı olur. Böylece, kendisini koruyup kollayan iyi niyetli rahip Bourette’i saf dışı bırakmıştır.

Faujas, kiracısı olduğu evde yayılmacı bir siyaset izler. Bahçe onun politik arenası olmuştur. Arka kapıyı açar; iki muhafazakâr kamptan dostları burada buluşup konuşurlar. Karısıyla yabancılaşan, çocukları evden uzaklaşan, çok sevdiği bahçesi zaptedilen Mouret, büyük bir yalnızlığa düşer. Başsız kalan evde mutfağın yönetimini eline alan Rose, papazla annesini Mouretler’in sofrasına ortak eder. Hatta onlar evin sahibi, Mouret bir sığıntı gibidir. Olympe ve Trouche, evde çalınabilecek ne varsa el koyar, Marthe’tan para tırtıklar, hatta onu borçlandırır. Bu bağlamda, rahibin ve aile bireylerinin zorbalığa varan bu tutumlarını irdeleyen iki makaleyi analiz. Baguley, romandaki birçok izleğin bir araya gelerek oluşturduğu ana izleğin “gasp” olduğunu saptıyor. (1981-82 : 82). Bir başka yazar, M. Serres’in bir yapıtından⁶ yola çıkarak, Plassans Üçlemesi⁷ olarak adlandırdığı diğer iki romanla birlikte, bu kitabın da ana izleğinin “asalaklık” olduğunu belirtiyor. (Kaminskas, 2000 : 34). Asalak, “üretmeden beslenen, yararlanan ve kendine baktıran”, bunun için “kendini kullandıran” birine gereksinim duyar. İlk romanda büyükanne Adélaïde, *Plassans Papazı*’nda ise torunu Mouret “kullanılan” olmayı kabul etmişlerdir. (Kaminskas, 2000 : 36)

Verem olan ve gittikçe fanatikleşen Marthe’nin geçirdiği sinir krizleri, kocasından dayak yediği izlenimi doğurur. Mouret’nin, anneannesi gibi Les Tulettes’teki akıl hastanesine kapatılmasıyla, Trouche çifti için evin yağmalanmasının, egemenler için seçimde başarının, Madam Faujas içinse oğlunun yükselmesinin önünde hiçbir engel kalmaz. Faujas, seçimde cumhuriyetçilerden kurtulup muhafazakârları uzlaştırarak görevini başarır. Gizli gündemi kalmayan papazın, takiye yapmasına gerek kalmaz. Eski kaba, pis, sevimsiz, despot kimliğine geri döner. Artık Félicité dışında herkes ondan korkmaktadır. Piskopos yardımcısı olur. Eski piskopos yardımcısı Fenil, Les Tulettes köyüne çekilir.

Papazın kendisini kullandığını anlayan Marthe, Les Tulettes’e, amcası Macquart’a giderek kocasını görebilmek için yardım ister. Mouret, artık tehlikeli bir delidir. Ateşlenen Marthe, Plassans’a döner. Marthe annesinin evinde can çekişirken, Macquart ve Fenil, Mouret’nin kaçmasını sağlarlar. Plassans’a giden Mouret, evini yakar⁸. İşgalcilerle birlikte kendisi de ölür.

Hastalık ve cinnet

Marthe, sevgisiz bir babayla, dolaplar çeviren bir annenin elinde büyümüştür. Kocasını huysuz, titiz ve baskıcıdır. Kendini çocuklarına ve yuvasına adanmış, evine kapanmıştır. Faujas’ya, kendisinin de kocasının da akıl hastanesinde olan büyükannelerine benzediklerini anlatır. Genç kızken birkaç bunalım geçirmiş, zamanla durulmuştur. Bazen babaannesi gibi delirmekten korkmaktadır. Marthe’nin “önsezileri”, Adélaïde’in “hayalinin” aile bireyleri üzerinde dolaştığını, onları korkuttuğunu düşünüyor. (Pellini, 2004 : 183). Marthe, kırk yaşına gelmediği halde, kocasıyla aralarındaki aşk küllemiştir; doyumsuzdur. İyi yürekli ve duygusaldır; sömürüye açıktır. Faujas için kolay bir avdır.

Yabancı olduğu kiliseye hayır işleri için sık sık gitmeye başlayınca, bu rahatlatıcı uzamdan hoşlanır. Zamanla, yeni tattığı duygularla coşar, sarhoş olur. Acı çekmekten

hoşlanmaktadır. Bazen, bir günah işlediğini düşündüğünde, yerde yatarak kendini cezalandırır. Papazın azarları, “bu demirden el”, “kendisini önceden tanımadığı hazlara yavaş yavaş taşıyan bu yolculuk” ona zevk verir. (1879 : 212) Kendinden geçer, günah çıkarmayı beklerken “derin iç geçirmelerle sarsılan omuzları” dışında bedeninde yaşam belirtisi görünmez. (215-216). Baguley, Zola’nın, “aklını yitiren histerik kadın” ve “günah çıkarma” izleklerini Michelet’in etkisiyle işlediğini, Marthe’in tutkusunun “erotik özelliğinin üzerinde durduğunu” saptıyor. (1980-81: 89-90). Aynı etkiyi “sofu kadının çocuklaştırılmasında” gören Roy-Réverzy, Marthe’in yaşadıklarının “ergenlik bunalımlarını anımsattığını”, kadınla günah çıkaran papazın “sodomazoşist bir çift” oluşturduklarını belirtiyor. (2000 : 64-65).

Dr. Fernandez-Zoila, Marthe’in histerisinin, Trélat’nın “akıllı delilik” tanımına uyduğunu (1984 : 49) saptıyor. Zola’nın, bu konuyu iyi bildiğini belirtirken, Marthe’in gördüğü “bıçakları, aevli kılıçları, demirden elleri” “fallik simgeler” olarak nitelemesi (Fernandez-Zoila, 1984 : 54), yukarıdaki değerlendirmeleri doğrudan niteliktedir.

Büyük bir kişilik değişimine uğrayan Marthe, kızını yeni yaşamında bir engel olarak görür. Yıllarca boyun eğdiği Mouret’ye başkaldırır. Hiçbir kusurunu görmediği, başkalarına karşı savunduğu adama katlanamamaktadır. Annesine ve Rose’a kocasını çekştirir. Mouret’nin iğneli sözleri onu öyle yaralar ki, adamın kafasına atacakmış gibi sofradaki şişeye uzanır; “vicdan azabı gibi ortalıkta dolanan bu adama karşı gittikçe büyüyen bir nefret” beslemektedir. (1879 : 236) Papaza armağan veren kadınları kıskanır. Hizmetçiyle suç ortaklığı yapar; evden çaldıklarını sattırarak kiliseye armağan alır. Veremi ilerler. Bazen sanırlar görür: İsa’nın çilesini çekmekte, kırbaçlanmakta, ellerinden kanlar akmaktadır. Geceleri çılgık çılgığa bütün evi uyandırır. Onu yerde, yarı çıplak, dayak yemiş gibi perişan bulurlar. Soranlara kocasının onu dövmediğini söyler, ama adamın akıl hastanesine kapatılmasına engel olmaz.

Marthe, tensel ve duygusal açlığını, tinsel doyumla kapatmaya çalışmaktadır. Papazın önünde diz çökmesi, adam ona iyi davrandığında gülümsemesi, güzelleşmesi, gençleşmesi, kızarması (125) bunun dışavurumudur. Bunun ayırdına varınca Faujas’nın kapısına dayanarak onun yüzünden büyük günahlar işlediğini, çocuklarını, kocasını geri istediğini (354) haykırır. Ona tutulduğunu itiraf eder. Papazın kendisini kukla olarak kullandığını anlayana kadar, hâlâ beklenti içindedir.

Plassans Papazı’nı Goncourtlar’ın *Madam Gervaisais*’si ile karşılaştıran, ikisinde de belirgin bir ruhban karşıtlığı olduğunu belirten Roy-Réverzy (2000 : 61), Kilise - sofu ilişkisinin aklını yitiren kadınlar üzerinden kurulmasını, doğalcılığın “kadın düşmanlığına”, en azından “burjuva kadını düşmanlığına” bağlıyor (2000 : 69). Zola’nın kendisinin de bundan memnun olmadığı, roman taslağında “Yine kaçık bir kadın. Bu hoş değil” diye yazmasından anlaşılıyor. (Pellini, 2004 : 183). Ancak bu romanın, Jules Ferry’nin¹⁰, “demokrasinin kadınları Kilise’nin egemenliğinden kurtarması” gerektiğinden söz ettiği bir dönemde yazıldığını da (Brown 1997 : 294) unutmamak gerekir.

Mouret titiz, düzenli, inatçı, evde her şeye karışıp söylenen bir adamdır. Karısını çocukmuş gibi yöneten geleneksel bir kocanın davranışlarını aşmayan bu baskıcı tavrı, zorlama ve şiddet içermez. Yine de Marthe’in Kilise’ye “sığınmasında”, “obsesif manyak” kocasının baskısından kaçma (Roy-Réverzy, 2000 : 63) isteğinin payı olabilir.

Marthe'nın kişilik değişimine uğraması Mouret'de derin bir hüznü yaratır, sararıp solar. Kendisini zavallı ve zayıf hissederek; cesareti olsa çekip gidecektir. Hırçınlaşır, etkin savaşım vermeye çalışır. Ancak, artık karısına baskı yapamamakta, hizmetçiye söz geçirememektedir. Kendini başka türlü anlatmaya, inatçı bir tutumla intikam almaya yönelir. Kendince geliştirdiği yöntemlerle karısını cezalandırdığını sanır. Doğuştan gelen bazı özellikleri zamanla sivrilir. Tutumluluğu gitgide hastalıklı bir cimriliğe dönüşür. Karısına para vermez; Marthe, yamalı giysilerle, eski ayakkabılarla dolaşır. Böylece hem asalaklar yüzünden artan harcamaları denetleyebileceğini, hem de gün boyu eve girmeyen Marthe'ı yola getireceğini sanır. Çocukları evden uzaklaştırmanın hem onlar için iyi olacağını, hem de böylece karısını cezalandıracağını düşünür. Oysa en büyük zararı kendisine vermiştir. Octave'ın serserilik ettiğini anlayınca çöker; kızından ayrı kalmak hüznünü artırır. Sevgisiz, yalnız ve savunmasız kalarak işgalciler için elverişli bir ortam yaratmıştır.

Mouret'nin ruh hâli günden güne değişir. Durup dururken ağlar, hiçbir neden yokken gülmeye başlar. Olympe ve Trouche'un gelmesi sınırlarını iyice bozar. Kendisini artık kendi evinde bir yabancı gibi görmektedir. Yalnızlığı ve çaresizliği, karısıyla başbaşa kaldığı ilk yemekte ortaya çıkar. Başlarda betimlenen yemek odası, Mouret'nin izlenimlerine göre yeniden resmedilirken, ilk sayfalardaki mutlu aile tablosundan farklı imgeler kullanılır. Kocasının Désirée'yi dadısına götürmesine içerleyip saldırganlaşan Marthe abartılı bir iştahla yemeyi sürdürürken, Mouret peçetesini katlar:

(...), onun çatalından çıkan sesleri işitiyordu. Yavaş yavaş çevresine bakındı. Bir zamanlar çocukların gürültüsüyle neşelenen bu yemek odası, artık boş ve hüznüydü. Oda, ona buz gibi soğuk geliyordu. Gözleri yaşlarla doldu. (1879 : 236)

Edilgenleşir, olanları sessizce kabul eder. İskambili bırakarak Faujaslar'ın ayağını keserse de, kararlı davranacak durumda olmadığından, bir süre sonra sofraya oturmalarına ses çıkaramaz. Bu evin yemek odası, uzamın mutlulukla olduğu kadar iktidarla olan ilişkisini de gösteriyor. Oda, "Faujaslar'ın istilası" üzerine "gerçek bir savaş kazanımına", "stratejik bir uzama" dönüşüyor; "Faujas'nın yavaş yavaş tümünü fethettiği Plassans'ın simgesi" oluyor. (Dezalay, 2004 : 194). Mouret kendi evinde itilip kakılan bir sığıntı olmuştur. Yemeğin iyi yeri ona denk gelse, hizmetçi itiraz eder. O da bu rol değişimine boyun eğer. Yerken utanır, "ekmek keserken Madam Faujas'nın kendisine baktığını" duyumsar; kadehini doldurmaya "cesaret" edene kadar, uzun uzun şeyi seyrederek. (1879 : 242). Faujas'nın evin sahibi gibi konuklarını bahçede ağırլamasına ses çıkaramaz. Evdekiler Marthe'ı, geceliği yırtılmış, sıyrıklar, morluklar içinde bulduklarında, "aptala dönmüş halde, kıpırdamadan ona bakmaktadır". (269). Mouret'nin sessizliği anneannesinininkine koşuttur; dilsizleşen adam, iletişim olanağıyla birlikte gücünü de yitirmiştir. (Kaminskas, 2000 : 38).

Edilgenliğiyle, onun tehlikeli bir deli olduğunu savlayanlar, karısını dövdüğü dedikodusunu yayanlar, sokakta onu taciz edenler karşısında âcizdir. El ayak çekildiğinde bahçeye çıkıp marullarına bakması bile delilik belirtisi sayılır. Marthe'ın geçirdiği son nöbet, Mouret'nin sonu olur. Baş yarılan karısının yanında diz çökmüş, tir tir titremektedir. (1879 : 301) Karısının krizleri sırasında Mouret'nin "ürkek, içine kapanık bir seyirci" olmasının, Zola'nın "klinik" bakışını ortaya koyduğu belirtiliyor.

(Fernandez-Zoila, 1984 : 54). Almaya geldiklerinde, çocuklarına kavuşacağını sanarak kolayca teslim olur. Akıl hastanesine kapatılınca aklını tümünden yitirir.

Karısını yıllar sonra gördüğünde, hiçbir şey olmamış gibi çocukları, evi, bahçesi hakkında sorular sorarken ansızın nöbet geçirir. Kuzenler arasındaki benzerlik ürkütücüdür; Marthe kendini görmüş gibi olur : “o da böyle, odada kendini yerden yere atıp tırmalıyor, dövünüyordu.” (363)

Marthe’in onu evde beklediğini sanan Mouret, saatlerce yürüyerek geceyarısı Plassans’a varır. Zaman kavramı kalmamıştır; yemeğe geciktiğini, Rose’un söyleneceğini düşünür. Eve giremeyince arka kapıyı kırar. Bahçe de ev de tanınmaz haldedir. Her yer pislik içindedir. Marthe’ı bulamaz. Öyleyse işgalciler yok edilmelidir. Kapıların, pencerelerin önüne yanabilecek her şeyi yığar ve ateşe verir. Oğlunu kurtarmaya çalışan Madam Faujas’ı ısıtır, boğar.

Cinnet sırasında Mouret’in tüm alışkanlıkları geri gelmiştir. Tutumludur; kırdığı kapının onarılmasının pahalıya mal olacağını düşünerek üzülür. Düzenlidir; yakacakları yerlerine sistematik bir biçimde yerleştirir. Titizdir; taşıdığı kömürden dökülen kırıntıları özenle süpürür.

Dr. Fernandez-Zoila¹¹, Mouret’in ilk sayfalarda ortaya çıkan, bir kısmı cinnet anında yeniden beliren ve birçok sağlıklı insanda görülebilen niteliklerinin, Tellenbach’ın 1961 yılında tanımlayacağı “melankolik tip” özellikleriyle uyumlu olduğunu, “yaşam uzamının daralmasını” hastalığı tetiklediğini belirtiyor. (1984 : 57). Mouret’yi melankoli açısından ele aldığı bir tıp-psikoloji makalesinde¹² de (1983) “premelankoliden melankoliye geçişte” uzamın rolünden söz ediyor.

Plassans’daki bu trajedi, yalnızca Marthe ve kocasının doğuştan gelen yatkınlıklarıyla açıklanamaz. Romanda, yıllardır hiçbir belirti vermeyen hastalıkları ortaya çıkaran, yaraları deşen yoz toplumsal yapı, yergiyle irdelenir.

Plassans’da ahlak

Roman, burjuvazi, aristokrasi artıkları ve ruhban sınıfının geçit töreni gibidir. Egemenlerin temsilcisi muhafazakârlar iki cephe oluştururlar. Bonapartistler, kaymakam Péquer de Saulais’nin konutunun bahçesinde toplanırlar : Bürokrat M. de Condamin, genç ve güzel karısı sayesinde madalya almıştır. Kaymakamın Paris’ten tanıdığı Madam Condamin, büyük olasılıkla yüksek makamların koruduğu eski bir hayat kadınıdır. Félicité ve Faujas gibi, onu da hükümet görevlendirmiştir. Küçük kızlara düşkün olan kocasını kovuşturmalardan kurtarır; karşılığında itaat bekler. Adam, herkesin deli dediği birine deli demelidir; karısınınkinden “farklı bir düşüncesi” olmamalıdır. (292). Önceleri Mouret’yle ilgili dedikodulara inanmayan Condamin, bunun üzerine onunla ilgili efsaneler uydurmaya başlar. Kentin ileri gelenlerinin en yoksulu olan yargıç Paloque’la eşi, çok çirkin ve çok kindardırlar. Marthe’la papazın ilişkisinden kuşkulanan Madam Paloque, onları izleyerek Fenil’e ihbar eder. Bonapartist aday seçilirse eşinin yükseleceğini anlayınca, bu kez Faujas’ya Fenil hakkında bilgi taşımaya başlar. Doktor Porquier beceriksiz ve ahlaksızdır. Marthe’in veremine tanı koymakta gecikir. Mouret’in “akıllı deli” (296) olduğuna, tehlikeli olabileceğine uzaktan karar verir. Félicité’nin istediği sağlık raporunu hazırlar. Gençleri yoldan çıkaran oğlu, bunu öğrenince şantaj yaparak gençlik merkezine üye olur.

Hukuk mahkemesi başkanı Rastoil, evinde kralcılarını ağırlar. Rahipler, eski bir vali olan M. de Bourdeau, sulh hukuk mahkemesi başkanı yobaz Maffre sürekli konuklarıdır. Vali, oğlunun Adalet Bakanlığında işe alınması karşılığında hükümetin adayını destekler. Papazın aracılığıyla uzlaşan muhafazakârlar, görüşmeye başlarlar. Toplumun dayandığı ilkelerden söz eder, “mülkiyet, aile ve din” hakkında konuşur, bir delinin siyasetle uğraşmaması gerektiğine karar verirler. Madam de Condamine, bir idamı izlediğinde¹³ bile Mouret’den korktuğu kadar korkmamıştır. (298)

Belediye Başkanı Delangre, Faujas’ın saptadığı nitelikleriyle darbe rejiminin milletvekili adaydır. Karısını âşıklarıyla bastıkça, kayınpederinden aldığı sus payıyla zenginleşmiştir. Ne istenirse yapacak, Bonapartist çoğunluğa uyacaktır. Félicité bile papazın dehasına hayran kalır. Kiliselerde, sofu evlerde adı övgüyle fısıldanan Delangre “beklenen Mesih’tir”. (323). Uzlaşma, Delangre’in oğluyla Rastoil’in kızının evlendirilmesine kadar varır. Oysa Madam Rastoil’in kızlarından birinin Delangre’den olduğu yaygın bir dedikodudur. Nişanlılar birbirlerine benzerler.

Plassans’ın ileri gelenlerinin ahlakı, yangınla iyice ortaya çıkar. İktidarı ele aldıktan sonra gerçek kimliğini gösteren papazdan nefret etseler de korkudan ses çıkaramayan seçkinler, yangını “rahat koltuklarında” (Hemmings, 1970 : 30) bir tiyatro oyunumuşçasına, despotun ölümüne sevinerek izlerler. En zenginleri, kendi malları için kaygı duyar, saatlerinden gümüş takımlarına kadar değerli her şeyi güvenceye alırken, bekâr kaymakam bunu kendisini kızlara beğendirme fırsatı olarak değerlendirir. Bu arada dedikodu sürer; Rougonlar’ın bu işten kârlı çıktığı konuşulur.

Uzlaşmanın mimarları Félicité ve Faujas’ın ahlakları, bu yazının her bölümünde kendini gösteriyor. “Din” adamı Faujas, Mouret’yi delirtenlerin yaptıklarını onaylar, “aile” parçalanır, “mülk” yağmalanırken, kendi hırsının peşindedir. Kendisine tutulduğunu anlamazdan gelerek aklını başından aldığı Marthe’ı kullanır; çok bunalmadıkça nefretini dile getirmez. “Papaz için kadın düşman demektir” (Zola, 1879 : 112). Kalles ve yalancısıdır; kendisine iyilik yapan Bourette’in sürekli hakkını yer. Kilise adamlarının çoğu masum değildir. Piskopos, rahatını bozmamak için önce Fenil’e, sonra Faujas’ya boyun eğmekte, çok sevdiği genç sekreterine bencillik dersleri vererek örnek olmaktadır.

Félicité, damadının tehlikeli olduğu yalanına inanmaya hazırdır; kapı kapı dolaşarak yetkililerden kızının şerefi ve yaşamı için yardım ister. Kızı ölürken büyük üzüntü duysa bile, Macquart’ın bir iş çevirdiğini anlar, hatta Fenil’le suç ortağı olduğunu da.

Tembel ve şantajcı Macquart, yine kaybedenler arasındadır. Yeğenini akıl hastanesinden kaçırarak Rougonlar’a zarar vereceğini sanmış, tam tersine, onları bir rakipten kurtardığını anlayınca düş kırıklığına uğramıştır.

Madam Faujas, oğlu için her şeyi yapar; evi ele geçirmeyi baştan kafasına koymuştur. Oğlunun rahatı için Marthe’ı kendi evinden kovmaya kalkışır. Kızıyla damadının ganimetten pay almasına katlanamaz.

Lumpen Trouche çifti, anlık zevkler için yaşar, emek vermeden lüks bir yaşam sürerken, kanlarını emdikleri insanlara kin beslerler. Bu güzel evi yağmalamak, sahiplerinden kurtulmak onlara yetmez; yıkıp yok etmek yaşam amaçları arasındadır. Darbeci yeğen Bonaparte’in, temsil ettiği lumpen kesimi zenginleştirdiği değerlendirmesi (Marx, 1900 : 359-360) göz önünde bulundurulduğunda, Olympe’le kocasının, tıpkı Faujas gibi, İkinci İmparatorluk rejiminin destekçilerini simgeledikleri düşünülebilir.

Olympe'in, Mouret'nin akıl hastası olduğuna inanılmasında çıkarı vardır. Ancak bu yalanı tüm Plassans'a yayarken yalnız değildir. Hiçbir çıkarı olmayan hizmetçi Rose, bu trajedinin en büyük sorumlusudur. Ancak öyle cahildir ki, bunu kavrayabilecek durumda değildir. Kendi kafasında yarattığı tehlikeli delinin varlığına önce kendisi inanır. Sonra, bu imgeyi pekiştirecek yalanlar uydurur; Mouret'nin odasında kocaman bir sopa sakladığına yemin eder. (1879 : 266) Kale kapısını düşmana açan nöbetçi gibidir. Aklinca sofü Marthe'ı dinsiz Mouret'ye karşı korumaktadır. Kendisine yıllardır takılan bu adama karşı hinç biriktirmiştir.

Mouret'nin eski dostları küçük burjuvalar önceleri dedikodulara inanmasalar da, zamanla çoğunluğa uyarlar; hatta bazıları espriler yapar. Yine de en tehlikeli olanlar, Rose gibilerdir. Hizmetçiler, satıcılar, sokaktaki başıboş çocuklar zayıfa karşı acımasızlardır. Yalanlara yalanlar katılır. Birisi, Mouret'nin gün boyu bir tabutta yattığını duymuştur; bir başkası ağzından kocaman kara bir sıçan çıktığını.

Dedikodulara aldırmayan ve hâlâ Mouret'ye inananlarsa, yalnızca halkın emekçi kesimidir. İşçiler ve köylüler, seçimden önce onunla konuşmak isterler.

Sonuç

Yapıt, *Rougon-Macquart* romanlarının iki temel üzerinde yükselen estetiğiyle uyumlu olarak, bir yandan kalıtımla ilgili savları, bir yandan da Fransa'nın 1851 sonrası siyasal - toplumsal yapısını irdeler. Roman, darbenin ardından Plassans'da olan biten siyasal olayları, bunları yöneten hırsları, egemen sınıflar arasındaki rekabeti, işbirliğini, güç ve iktidar uğruna çevrilen dolapları, yakılan canları anlatır. Yoz toplumsal yapıyı ve yoz siyaseti gözler önüne serer.

Marthe'la Mouret, ortak büyükanneden gelen genleri nedeniyle akıl hastalığına yatkındırlar. Ancak kuzenlerin kırklı yaşlarına kadar belirti vermeyen bu hastalıklı durum, çevresel etkenlerle ilerleyerek cinnete dönüşür. Din, siyaset, mülkiyet ilişkilerini açığa vuran roman, gerek egemen sınıfların, gerek geniş halk kitlelerinin ahlaki tutumlarını da inceler. Roman, toplumsal tarihi devimsel bir bakış açısıyla ele alırken, hasta insanla hasta toplum arasındaki eytişimsel ilişkiyi vurgular.

Zola, olguları ve algıları canlı imgelerle betimlediği bu romanda, bazen dokunaklı, bazen alaycı bir biçem kullanır. Mitterand, yazarın doğalcılık terimini felsefe, güzel sanatlar, edebiyat ve doğa bilimlerinde yüzlerce yıla dayanan bağlamıyla kullandığını, onu yalnızca doğalcılık sınırları içine hapsetmenin haksızlık olduğunu vurguluyor. (2012 : XVIII-XIX), (2020 : 155) Bu bağlamda, “insanlığı ve insancılığıyla”, “sınır tanımayan bütüncül roman” olarak niteleyebileceğimiz bu yapıtın, Zola'nın “bakışı ve yazısındaki sanatçıyı” (2020 : 159) ortaya çıkardığını görüyoruz.

Plassans Papazı, deneysel roman özellikleri taşıyor. Ayrıca, evrensel insanın değişmez doğasını, tutkuları, doyumsuzlukları, zayıflıkları, hırslarıyla ele alıyor. Hem klasik bir trajedi, hem bir toplumsal yergi gibi birçok kez okunabilecek olan roman, yüz yirminci ölüm yıldönümünde Émile Zola'yı saygıyla ve hayranlıkla anmaya uygun bir yapıt.

NOTLAR

- 1 On yıl sonra, müstehcen ve pis olarak nitelediği *La Terre (Toprak)* üzerine çok ağır bir eleştiri yazacaktır. Ancak, Dreyfus Davası sonrasında, “kahraman” olarak gördüğü Zola’ya hayranlığını dile getirecek, cenaze töreninde yaptığı konuşmada, onu bazen kendisi dahil kimsenin anlamadığını belirtecektir. A. France, Emile Zola Dostları Derneğinde (La Société littéraire des amis d’E.Zola) Başkan olarak görev alacaktır.
- 2 Pellini’ye göre “biraz müphem, histeriyle sara arası” bir illeti vardır. (2004 : 178)
- 3 Küçük Silvère’in diliyle Tante Dide.
- 4 Félicité Rougon, Puech adlı bir zeytinyağı tüccarının kızıdır. Ancak, büyük olasılıkla Carnavant gerçek babasıdır.
- 5 Ekim 2021’de göçen, dil - edebiyat alanında, özellikle Zola araştırmaları konusunda çok değerli yapıtları olan Prof. Henri Mitterand’ın anısına, saygıyla.
- 6 *Le Parasite* - Grasset, 1980.
- 7 Olay örgüsünün Plassans’da yer aldığı üç roman, *Rougonların Yükselişi* -1871-, *Plassans Papazı* – 1874, *Doktor Pascal* -1892.
- 8 Hemmings, Zola’nın birçok yapıtında yangın izleğinin yer almasının pirofobi (yangın korkusu) ile açıklanabileceğini belirtiyor. (1969 : 26)
- 9 *Folie lucide* (1861)
- 10 Sonradan Milli Eğitim Bakanı olacak, laik, parasız, zorunlu eğitimi getiren yasa kendi adıyla anılacaktır.
- 11 Dr. Fernandez-Zoïla (1924-2011). Psikiyatr. Ayrıca psikoloji doktorası yapmış, felsefe eğitimi almıştır. Zola yapıtlarıyla ilgili birçok makalenin yazarıdır.
- 12 “Les folies de Zola. François Mouret et le typus melancholicus selon H. Tellenbach” in *Annales Médico-Psychologiques*. 141(5), 489-505. Makalenin yalnızca İngilizce özetine ulaşabildik.
- 13 İdam karşıtı olan Zola, yıllar sonra *Paris*’te (1898) iki mahkûmun idamını seyretmek için meydana doluşan güruhu öfkeyle resmeder.

KAYNAKÇA

1. Baguley, David, “Les paradis perdus : espace et regard dans La Conquête de Plassans de Zola” in *Nineteenth-Century French Studies* , Vol. 9, No. 1/2 1980—1981, 80-92. 3.10.2021 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/23536196> ağ adresinde erişildi.
2. Brown, Frederick, *Zola, A Life*, Papermac, London, 1997.
3. Dezalay, Auguste, “Zola ou la poétique de l’espace urbaine”, in *Lire /Dé-lire Zola*, (Leduc-Adine J.P., H.Mitterand dir), Nouveau monde éd, 2004, 185-200.
4. Fernandez-Zoïla, Adolfo, “Effets de pouvoir et espèces de deux folies à Plassans”, in *Les Cahiers naturalistes*, 58, 1984, 43-62.
5. France, Anatole, “Les Romanciers contemporains, M. Émile Zola”, in *Le Temps*, 27 juin 1877. 15 11. 2021 tarihinde <https://gallica.bnf.fr/> ağ adresinden erişildi.
6. Hemmings, F.W.J., “Fire in Zola’s Fiction: Variations on an Elemental Theme”, in *Yale French Studies*, No. 42, 1969, 26-37. 10.06.2011 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/2929504> ağ adresinden erişildi.
7. Kaminskas, Jurate, “Structures parasitaires dans la trilogie de Plassans”, in *Les Cahiers naturalistes*, 74, 2000, 33-42.
8. Marx, Karl, *Le XVIII Brumaire de Louis Bonaparte* (Fr. Çev. Léon Remy), Librairie C. Reinwald, Paris, 1900.

9. Mitterand, Henri, *Autodictionnaire Émile Zola*, Omnibus, Paris, 2012.
10. Mitterand, Henri, “Zola est-il un romancier naturaliste?” in *Australian Journal of French Studies*, Vol. 57, (1), 2020, 154–162. DOI:10.3828/AJFS.2020.15. 2.10.2021 tarihinde <https://liverpooluniversitypress.co.uk/journals/article/34946/> ağ adresinden erişildi.
11. Pellini, Pierreluigi, “La norme et l’exception. Remarques préliminaires sur la folie dans les Rougon-Macquart”, in *Lire /Dé-lire Zola*, (Leduc-Adine J.P., H.Mitterand dir), Nouveau monde éd, 2004, 171-184.
12. Roy-Réverzy, Éléonore, “La passion religieuse: les Goncourt, Zola et la question anti-cléricale”, in *Romantisme*, 107, 2000, 59-70. 21.03.2020 tarihinde http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/roman_ ağ adresinden erişildi.
13. Voisin-Fougère, “Ironie et manipulation dans La Conquête de Plassans”, in *Les Cahiers naturalistes*, 68, 1994, 63-75.
14. Zola, Émile, *La Conquête de Plassans* (10e éd), Paris, Charpentier, 1879.